

Dailininko Juozo Bagdono kūrybinis palikimas Lietuvoje

MUZIEJU
METAI 2012

JOLANTA SKURDAUSKIENĖ

Nuotraukos iš Plungės rajono savivaldybės viešosios
bibliotekos rinkinių

„Ne menui neeikov jėgų.“
Juozas Bagdonas

Dailininkas Juozas Bagdonas pirmojoje Jungtinėse Amerikos Valstijose surengtoje savo kūrybos parodoje (Baltimorė, 1960 m.)

Manau, kad neapsiriksimė Juoza Bagdoną pavadinę vienu produktyviausių XX a. lietuvių dailininkų. Menininkas pats yra pasakęs, kad per gyvenimą nutapė apie 1 000 paveikslų. 1944 m., dailininkui traukiantis į Vakarų, apie 60 jo darbų liko Lietuvoje, kiti buvo sukurti vėliau, jam gyvenant išemigrovėje. Šiandien sudaryti dailininko visų darbų sąrašą vargu ar būtų įmanoma

J. Bagdonas savo pašaukimui buvo labai atsidavęs. Jo kūrybinis gyvenimas išsiskiria dideliu intensyvumu ir įvairiapusiškumu.

Iš Žemaitijos kilusio menininko kūryboje galima įžvelgti keletą ryškesnių periodų. Pirmasis, ankstyvasis, apima 1932–1946 m. laikotarpį ir beveik visas prabėgo Lietuvoje. Tai jo kūrybos pradžia. Tais metais dailininko raiškos paieškų laukas buvo realizmas.

Antruoju laikotarpiu būtų galima įvardyti 1946–1958 m. atkarpą, praleistą jau išemigrovėje – Kolumbijoje. Tuo laikotarpiu jis susidomė-

Juozas Bagdonas (pirmas iš kairės) kartu su savo pagalbininkais prie mašinos, į kurią pakraunami jo kūriniai, suruošti kelionei į Lietuvą

jo apimtinėmis formomis. Tada viena svarbiausių jo stichijų tapo keramika. Vėliau J. Bagdonas vis labiau ėmė linkti į abstrakciją. Visa jėga abstrakčios formos jo darbuose atsiskleidė ir įsitvirtino 1958 m., dailininkui persikėlus gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas. Šiai meno krypčiai jis buvo ištikimas beveik visą tolesnį savo gyvenimą ir įėjo į lietuvių dailės istoriją kaip vienas iš šios krypties pradininkų ir ryškiausių atstovų.

J. Bagdono pirmojo kūrybinio laikotarpio darbų Lietuvos muziejuose išliko tik dešimt (gal yra ir daugiau, tačiau apie juos žinių neturime). Kolumbijos laikotarpio vienas kūrinys saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Gausiausią J. Bagdono kūrybinio palikimo dalį Lietuvos muziejuose sudaro paskutiniojo (1958–2005 m.) laikotarpio darbai. Didžioji jų dalis sukurta dailininkui gyvenant už Atlanto.

Ilgai lauktą žinių apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą J. Bagdonas sutiko būdamas jau pakankamai garbingo amžiaus – aštuoniasdešimtmetis. Gyvenimas emigracijoje neužgožė ir nenumalšino jo meilės, ilgesio Lietuvai. Dailininkas gana greitai apsisprendė, ką toliau darys. Iš pradžių pasirūpino, kad į Tėvynę būtų sugrąžinti jo kūriniai. Nepaisant įvairiausių trikdžių, didelio dailininko užsispyrimo dėka per gana trumpą laiką į Lietuvą atkeliavo didžioji dalis JAV sukurtų jo paveikslų.

Šių darbų skaičius įspūdingas. Dailininko bičiulis Paulius Jur-

kus yra paskaičiavęs, kad vien 1992–1996 m. dailininkas į Lietuvą įvairiais būdais pagabeno daugiau negu 300 darbų. Tai dar ne viskas. Iš išlikusių dokumentų ir žmonių pasakojimų sužinome, kad 1992–1999 m. į Lietuvą iš viso buvo atgabenta apie 500 J. Bagdono kūrinių, gal net ir daugiau.

2002 m. Užsienio reikalų ministerijoje vykusios parodos metu J. Bagdonas paminėjo, kad Lietuvos muziejams iš viso yra padovanojęs apie 400 kūrinių. Surinkti duomenys rodo, kad šiaandien J. Bagdono darbai yra saugomi aštuoniuose Lietuvos muziejuose. Trys iš jų – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Šiaulių „Aušros“ muziejus, Žemaičių muziejus „Alka“ turi ir dailininko ankstyvojo kūrybos laikotarpio darbų – iš viso 10 vnt.

Aštuonių Lietuvos muziejų darbuotojų pateiktais duomenimis, iš viso jų įstaigose yra saugomi 332 J. Bagdono kūriniai. Beveik visus juos autorius muziejams yra padovanojęs.

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus turi 86 J. Bagdono kūrinius. Iš jų tarpukaryje sukurtas tik vienas, o visi kiti (85) – 1961–1999 metais.

Šiaulių „Aušros“ muziejus iš viso turi du tarpukario laikotarpio darbus, Genocido aukų muziejus – tris 1961–1999 m. periodui priskiriamus kūrinius.

Žemaičių muziejus „Alka“ saugo 40 J. Bagdono darbų. 7 iš jų sukurti 1933 ir 1938 m., likusieji (33) – 1961–1999 metais.

Lietuvos dailės muziejaus rinkiniuose – 35 J. Bagdono kūriniai, Mažeikių muziejaus – 47, Kretingos muziejaus – 10. Visi jie sukurti 1961–1999 metais. (*Už pateiktą informaciją apie dailininko J. Bagdono darbus, saugomus Lietuvos muziejuose, publikacijos autorė dėkoja kolegoms muziejaininkams.*) Dailininkas darbų sukūrimo datą nurodydavo ne visada; dažniausiai jis jų nedatodavo paskutiniajame savo kūrybos periode.

J. Bagdonas daug savo kūrinių yra padovanojęs ne tik muziejams, bet ir kitoms valstybės įstaigoms ir institucijoms, privatiems asmenims. Plungės viešojoje bibliotekoje saugomame J. Bagdono archyve yra dokumentų, liudijančių, kad 6 savo darbus menininkas padovanojo Vytauto Didžiojo universitetui. Dvi tapytos drobės puošia Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos patalpas, keletas – Lietuvos Respublikos ambasadaž Stokholme; kiek jų ten yra, informacijos neturima. Preliminarūs duomenys rodo, kad pas privačius asmenis galėtų būti apie 120 J. Bagdono kūrinių (šio skaičiaus nereikėtų laikyti gautiniu).

***

Sugrįžimas į Lietuvą J. Bagdonui kaip kūrėjui buvo labai svarbus. Tai savotiškas jo gyvenimo darbų užbaigimo etapas, kurį, kaip rodo dailininko biografija, jis įgyvendino nuosekliai ir atsakingai. Ilgą laiką užsienyje gyvenęs menininkas į Lietuvą sugrįžo jau kopdamas į devintą savo gyvenimo dešimtmetį. Žemaitiškas užsispyrimas ir atsidavimas savo darbui nesutrukdė jam net jau ir būnant garbaus amžiaus imtis nemenkų organizacinių darbų, kurie buvo susiję su jo kūrybos sugrąžinimu į Lietuvą, jų populiarinimu ir net kūryba. Analizuojant J. Bagdono paskutiniojo gyvenimo dešimtmečio veiklą, į akis krenta keletas dalykų. Pirmiausia – nuoseklus jo darbas rūpinantis savo kūrybos sklaida, ir nepaprastas sugebėjimas tai daryti profesionaliai.

Viename iš savo straipsnių apie tai yra rašęs ir dailininko bičiulis Paulius Jurkus. Jis pažymi, kad grįžusio į Lietuvą Juozo Bagdono tikslas ir svariausias rūpestis – kaip pristatyti savo kūrybą vi-

Dailininko Juozo Bagdono keramikos kūriniai

Dailininkas Juozas Bagdonas (antras iš kairės) Toronte (Kanada) 1962 m. jo surengtoje parodoje kartu su savo bičiuliais – dailininke Chalina Naruševičiūte-Žmuidziniene (pirma iš kairės), dainininke Janina Liustikaite-Saurazas ir dr. Jonu Žmuidzinu

suomenei. „Ir jis moka tai organizuoti“ – rašo rašytojas, žurnalistas, kultūros kritikas. Tai darydamas dailininkas bendrauja su „įtakingais žmonėmis“ (Pauliaus Jurkaus žodžiais).

Dailininkui sugrįžti į Lietuvą, integruotis į jos gyvenimą nuoširdžiai padėjo rašytojas Raimondas Kašauskas, dailėtyrininkės Liudvika Žeruolytė, Ingrida Korsakaitė, Beatricė Vasaris, Lietuvos dai-

(Nukelta į 56 p.)

Iš kairės: dailininkas Juozas Bagdonas; 1971 m. spalio mėnuo, Vudhavenas. Dailininkas Juozas Bagdonas rengia savo kūrybos parodą laisvės kovų tema

Juozo Bagdono jubiliejinės parodos (1972 m. rugsėjo mėnuo) dalyviai. Sėdi (iš kairės į dešinę): Viktorija Bagdonienė, Juozas Bagdonas, žurnalistė Emilija Čekienė

(Atkelta iš 53 p.)

Iš muziejaus direktorius Romualdas Budrys, Nacionalinio M.K.Čiurlionio dailės muziejaus direktorius Osvaldas Daugelis, Lietuvos diplomatai Vytautas Žalys, Petras Anusas ir daugelis kitų.

Lietuvoje rengiamos dailininko parodos dažniausiai būdavo plačiai pristatomos spaudoje, televizijoje, radijo laidose. J. Bagdonas savo gimtinėje tapo žinomas kaip ilgai išsivijojęs kūrėjas dailininkas, modernistas, abstrakčiojo meno atstovas ir puoselėtojas. Lietuvos dailininkų sąjunga jam suteikė Garbės nario vardą.

1992–1997 m., menininkui dar tebegyvenant Niujorke, padedant jo bičiuliams, įgaliotiems asmenims, Lietuvoje – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Plungėje, Jurbarko, Mažeikiuose – buvo surengtos aštuonios jo kūrybos parodos Tuo laikotarpiu dailininkas turėjo daug visuomeninių įsipareigojimų. Pavyzdžiui, 1994 m. Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos ministro pavaduotojas Vytautas Balčiūnas pasirašė dokumentą, kuriuo jis J. Bagdoną įgaliojo rinkti ir iš JAV pargabinti žemaičių dailininkų darbus į Plungę, naujai steigiamą Žemaičių dailės muziejų. 1993 m. vasarą dailininkas ne tik pirmasis surengė savo darbų parodą Plungėje, tuo metu Statybos technikumui priklausiusiuose kunigaikščio Mykolo Oginskio rūmuose, bet ir padovanojo dar tik planuojamam čia įsteigti Žemaičių dailės muziejui 18 savo kūrinių. JAV, tarp ten gyvenusių menininkų, jis skleidė žinią apie besikuriantį Žemaičių dailės muziejų ir ragino juos eksponuoti savo darbus šio muziejaus rengiamoje Pasaulio žemaičių dailės parodoje. Tais metais trumpų sugrįžimų į Lietuvą metu J. Bagdonas dalyvaudavo įvairiuose susitikimuose, renginiuose, keliaudavo po Lietuvą, rasdavo laiko ir kūrybai.

Visam į Lietuvą jis sugrįžo 1999 m., būdamas jau 88-erių metų amžiaus. Įsikūręs Plungėje, pas savo giminaičius Rimkevičius, dailininkas, kiek leido jėgos, tęsė jam svarbius darbus: surengė savo kūrybos parodas Plungėje, Jurbarko, Vilniuje, Telšiuose, Šiauliuose, padovanojo muziejams nemažai paveikslų. Organizavo savo kūrybos katalogo, kai kurių kitų leidinių parengimą spaudai ir leidybą. 2003 m. savo asmeninį archyvą perdavė saugoti Plungės viešajai bibliotekai. Pats padėjo jį sutvarkyti. Viena pagrindinių priežasčių, kodėl archy-

Dailininko Juozo Bagdono išleistuvės į Lietuvą Niujorke, „Kultūros židinyje“. Iš kairės į dešinę: ambasadorius Anicetas Simutis, J. Bagdonas, ambasadorius Alfonsas Eidintas ir jo patarėjas Vytautas Žalys

vas buvo perduotas bibliotekai, o ne Plungėje veikiančiam Žemaičių dailės muziejui, pasak paties dailininko, buvo ta, kad viešojoje bibliotekoje su archyvu galės susipažinti daugiau žmonių, negu muziejaus bibliotekoje.

Beveik iki paskutiniųjų savo gyvenimo dienų J. Bagdonas dalyvavo visuomeninėje veikloje. Jam nedavė ramybės įvairūs klausimai: pvz., kodėl taip menkai finansuojama Žemaičių dailės muziejaus veikla, kodėl norima sklypais išdalinti kultūros paveldo objektą – Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro ansamblį. Siekdamas, kad minėtos problemos būtų tinkamai sprendžiamos, 2002 m. dailininkas tapo įsteigto tarptautinio klubo „Oginskių dvaro bičiuliai“

(Nukelta į 58 p.)

Dailininko Juozo Bagdono kūrybos paroda Bostone. Kalba dailininkas Viktoras Vizgirda. 1962 m. Nuotrauka Eritos Kerbelienės

Niujorkas. Dailininkas Juozas Bagdonas ir muziejininkė, buvusi Žemaičių dailės muziejaus direktorė Vida Turskytė pas dailininką Vytautą Žilų

Rengiama paskutinė Jungtinėse Amerikos valstijose (Niujorkas, „Kultūros židiny“) veikusi Juozo Bagdono kūrybos paroda. Kairėje, prie J. Bagdono, ant kopėčių – jo draugas rašytojas ir dailininkas Paulius Jurkus. 1999 m. balandžio mėnuo

Dailininkas Jozas Bagdonas per savo kūrybos parodos atidarymą Vilniuje, Lietuvos dailės muziejuje 1992 m. birželio 18 dieną. Onos Pajėdaitės nuotrauka

(Atkelta iš 7 p.)

nariu ir pagal savo galimybes aktyviai dalyvavo jo veikloje.

Kartą (ėjo 2003-ieji ar 2004-ieji metai), atvykęs į Žemaičių dailės muziejų, dailininkas šios publikacijos autorei pasakė, kad būtinai reikia iš Lietuvos ambasados Vašingtone susigrąžinti Petro Kalpoکو darbą „Signatarai“, kuris buvo nutapytas 1939 m. Niujorke vykusiai Pasaulinei parodai, o dabar ambasadoje kartu su kitais paveikslais gulį neeksponuojamas. Tąsyk, dailininkui diktuojant, buvo parašytas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai adresuotas laiškas. Kokį atsakymą dailininkas gavo ir iš viso ar jį gavo, žinių neturime. Prisiminti šį laišką paskatino žinia, kad 2007 m., jau po dailininko J. Bagdono mirties, minėtas P. Kalpoko kūrinys buvo parvežtas į Lietuvą ir eksponuotas Signatarų namuose

Be abejo, tai ne vienintelis tokio pobūdžio jo darbas. Norisi tikėti, kad šio dailininko gyvenimas ir kūryba artimiausiu laiku sulauks išskirtinio menotyrininkų, dailės istorikų dėmesio ir visuomenė turės galimybę sužinoti apie jį daugiau.

J. Bagdonas buvo ne tik produktyvus menininkas, sugebėjęs kurti nelengvomis sąlygomis, bet ir žmogus, labai sumaniai suge-

Dailininkas Jozas Bagdonas kalba per jo kūrybos parodos, veikusios Jungtinėse Amerikos Valstijose (Niujorkas, „Kultūros židinys“; tai buvo JAV jo surengta paskutinė paroda), atidarymą 1999 m. balandžio mėnesį

Dailininkas Jozas Bagdonas savo kūrybos studijoje Plungėje, giminaičių Rimkevičių name

Rimkevičių namas Plungėje, kuriame dailininkas Jozas Bagdonas, sugrįžęs į Lietuvą, gyveno globojamas giminaičių

Dailininko Juozo Bagdono kūrybos parodos atidarymo Mažeikiuose 1997 metais akimirka

Juozo Bagdono sukurtos ir Plungei padovanotos skulptūros atidengimas Plungėje. 1997 m. rugpjūčio mėnuo

Priekyje – dailininkas Juozas Bagdonas ir Mažeikių muziejaus direktorė Adelė Cholodinskienė per J. Bagdono kūrybos parodos atidarymą Mažeikiuose 1997 metais

bantis visuomenei pristatyti savo kūrybą. Dailininką pažinoję žmonės, kalbėdami apie jį, tarp svarbiausių jo asmenybės bruožų dažnai išskiria ir gana ryškiai išreikštą individualizmą, o tuo pačiu ir toleranciją. Daugelis prisimena, kad, kai kalba pasisukdavo apie profesinius reikalus, J. Bagdonas siekdavo, kad jo žodis būtų lemiamas – taip jau jis buvo pratęs. Ir tam jis turėjo teisę, kadangi žinių apie meną, organizacinių įgūdžių, reikalingų dailės vadybos srityje, jam nestigo. Sunku pasakyti, ar jie buvo įgimti ar įgyti dar prieškarinio Lietuvoje, kai jis dirbo Dailininkų sąjungoje, Amatų mokykloje, taip pat ir vėlesniais metais – jau gyvenant užsienyje.

Mūsų atmintyje J. Bagdonas išliks kaip žmogus, kuris iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo dienų rūpinosi visos Lietuvos ir ypač savo gimtojo krašto – Žemaitijos – meno ir kultūros reikalais, dailininkų kūrybos išsaugojimu.

Nuotraukoje apačioje – Žemaičių dailės muziejaus bičiuliai. Trečias iš dešinės sėdi dailininkas Juozas Bagdonas

